

หลักสัปปุริสธรรมเพื่อการบริหารจัดการชุมชน

Sappurisa-Dhamma for community management.

พระปลัดวัชร วชิรญาณโณ

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารชุมชน 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการชุมชน จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารชุมชน คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ ธัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผล อัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาล ปริสสัญญตา เป็นผู้รู้จักบริษัท ปุคคลัญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคล การนำหลักธรรมเหล่านี้ไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจะนำไปสู่การพัฒนาเกิดประโยชน์ต่อชีวิตและการบริหารจัดการชุมชนได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : สัปปุริสธรรม, การบริหารจัดการชุมชน

Abstract

This article has two objectives: 1) to study the principles of Buddhism in community administration; 2) to study the knowledge and application of principles in community management; According to studies, it has been found that The principles used in community management are: Sappurisa-dhamma 7 is Dharmannutta: knowing the law, Atthannuta: knowing the meaning, Attannuta: knowing oneself, Mattannuta: moderation, Kàlannutà: knowing the proper time, Parisannutà: knowing the assembly, Puggalannutà: knowing the individual, apply these principles , continuous practice will lead to development useful to life and community management as well.

key word : Sappurisa-dhamma , Community Management

บทนำ

จากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การใช้ชีวิตที่ต้องแข่งกับเวลา จากสภาพปัจจุบันทำให้ประชากรในชุมชนต้องดิ้นรนสู้กับชีวิตที่ต้องอยู่ในสังคมที่มีปัญหา เพื่อความอยู่รอดของตนและคนในครอบครัว และตามแก้ไขป้องกัน สบผลสำเร็จบ้างและยังล้มเหลวบ้าง คือทำให้ประชากรในชุมชนต้องสู้กับชีวิตที่ต้องอยู่ในสังคมที่มีปัญหา เพื่อความอยู่รอดของตนและคนในครอบครัว เช่นด้าน ปัญหาความยากจน คนยากจนมีจำนวนเพิ่มขึ้น การว่างงาน การกระจาย รายได้ของประชากรในชุมชนไม่ดำเนินไปด้วยดี ฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น ปัญหาด้านสุขภาพ ประชากรในชุมชนขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐาน สุขภาพทางกายไม่ดี สุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลง ปัญหาด้านการศึกษา ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยาก เกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคม เช่น ความยากจน ยาเสพติด เป็นต้น ปัญหา

ด้านจริยธรรมคุณธรรม ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อาชญากรรมยังแพร่หลาย จัดแยะ ขโมย วังราว เงินกู้ นอกระบบ คำสั่งผิดกฎหมาย การพนันใน รูปแบบต่างๆเยาวชนห่างไกลวัดไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญ ทางด้านจิตใจเป็นต้น ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม มีค่านิยมที่ไม่พึง ประารถาและไม เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคและความนิยมฟุ้งเฟ้อแผ่กระจายทั่วไป ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อมสูงขึ้น เกิดมลภาวะทั้งในน้ำ และท้องฟ้า คุณค่าต่อชีวิตและสุขภาพของประชากรในชุมชนทั่วทุกคน

การบริหารจัดการชุมชนจึงเป็นหน้าที่หลักที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันรับผิดชอบ ภาครัฐคณะกรรมการ การบริหารชุมชน สมาชิกภายในชุมชนต้องช่วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร ทางด้านวัตถุ เช่น ที่อยู่อาศัย ทัศนียภาพ ของชุมชน เป็นต้น นอกจากบริหารทางด้านวัตถุ แล้วต้องมีการพัฒนาทางด้านจิตใจด้วย คือส่งเสริมมุ่งเน้น ในเรื่อง ทางการศึกษาเน้นในการ นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในชีวิตประจำวัน เน้นให้คนอยู่ในศีลธรรม จริยธรรม และส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีความรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่ ที่ควบคู่ไปกับคุณธรรม รวมทั้งการร่วมกัน รณรงค์ พิชัยต่างๆทางสังคมไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด การพนัน โรคภัยไข้ เจ็บต่างๆ เป็นต้น ผู้เขียนเห็นว่าผู้นำ ชุมชนควรนำหลักสัปปุริสธรรม 7 กับการบริหารจัดการ ชุมชนโดยการประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการโดยใช้ หลักธรรมใน พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนมากยอมรับนับถือมีหลักธรรมที่ครอบคลุมและเหมาะสม สำหรับชุมชน โดยการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้หลายกรณี โดยเฉพาะด้านการบริหารงานจัดการต่างๆ ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถส่งเสริม สนับสนุนการบริหารจัดการได้หลายประการ โดยเฉพาะหลักสัปปุริส ธรรม 7 ดังนั้นด้วยเหตุผลและความเป็นมาข้างต้น ผู้เขียนจึงได้เรียบเรียง ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรม สัปปุริส ธรรม 7 กับการบริหารจัดการชุมชน เพื่อนำไปใช้ เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนสืบไป

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

เกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2546 : 6) (Public Management Quality Award - PMQA) เกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ พ.ศ. 2548 ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาโดยสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ โดยประยุกต์จากเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ หน่วยงานภาครัฐ ได้มีการพัฒนาคุณภาพการ บริหารที่ทัดเทียมสากล ค่านิยมหลัก และแนวคิดยังคงเหมือนกันกับ เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ แต่มีการปรับชื่อเกณฑ์บางหมวดและปรับประเด็นพิจารณาให้มีความสอดคล้องกับ บริบทของหน่วยงานภาครัฐมากขึ้นและสะดวกต่อการที่หน่วยงานภาครัฐจะนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะได้นำเสนอ สารสำคัญ และเกณฑ์พอสังเขป ดังต่อไปนี้

ค่านิยมหลักและแนวคิด (Core Values and Concepts)

ค่านิยมหลัก และแนวคิดของเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ และเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ มี 11 ประการ เช่นเดียวกับเกณฑ์ดำเนินการเพื่อความเป็นเลิศด้านบริการสุขภาพ จึงขอนำมากล่าวถึงร่วมกัน ได้แก่

1) การนำองค์การอย่างมีวิสัยทัศน์ (Visionary Leadership) ผู้นำระดับสูงของ องค์การควรกำหนด ทิศทาง และสร้างองค์การที่มุ่งเน้นผู้ป่วยหรือผู้รับบริการ ค่านิยมของ องค์การที่มีความชัดเจน และเป็นรูปธรรม รวมทั้งตั้งความคาดหวังไว้ให้สูง โดยทั้งทิศทางของ องค์การ ค่านิยม และความคาดหวังเหล่านั้น ควรมีความสอดคล้อง กับความต้องการของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียทั้งหมด ผู้นำควรมั่นใจว่าการกำหนดกลยุทธ์ ระบบงานและวิธีการในการสร้าง ความเป็นเลิศให้เกิดขึ้นในองค์การจะกระตุ้นให้มีการสร้างนวัตกรรม และสร้างความรู้และ ความสามารถ ผู้นำ ระดับสูงควรทำ ตนเป็นตัวอย่างที่ดีโดยการประพฤติ ปฏิบัติอย่างมี จรรยาบรรณ มีส่วนร่วมในการวางแผน การ

สื่อสาร การทบทวนผลการดำเนินการขององค์กร และควรแสดงความรับผิดชอบในกิจกรรม และผลการดำเนินการ ต่อระบบธรรมาภิบาลองค์กร ผู้นำระดับสูงควรกระตุ้นจิตใจและสนับสนุนให้พนักงานทุกคนมีส่วนร่วมในการทำให้องค์กร ประสบความสำเร็จ เรียนรู้และพัฒนาตนเอง รวมทั้งนวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ด้วย

2) **ความเป็นเลิศที่มุ่งเน้นผู้รับบริการ (Customer-Focused Excellence)** บริการ สุขภาพจะต้องมุ่งเน้นที่ผู้ป่วย หรือผู้รับบริการเป็นสำคัญ คุณภาพของการบริการเป็นกุญแจ สำคัญในการสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ป่วยหรือผู้รับบริการ ความเป็นเลิศที่มุ่งเน้นผู้ป่วยหรือ ผู้รับบริการนั้น ประกอบด้วยส่วนที่เป็นปัจจุบัน และอนาคต กล่าวคือ ต้องทำความเข้าใจใน ความต้องการของผู้ป่วย หรือผู้รับบริการในปัจจุบัน และคาดการณ์ความต้องการของผู้ป่วย หรือ ผู้รับบริการในอนาคต คุณค่า และความพึงพอใจของผู้ป่วยหรือผู้รับบริการอาจเป็นผลจากปัจจัย ต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนที่เอาเข้ามาในระบบบริการสุขภาพ ประกอบด้วย ความเข้าใจอย่างแจ่มชัด ในสถานะสุขภาพของผู้ป่วยหรือผู้รับบริการ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้บริการ และผู้ป่วย หรือผู้รับบริการ การดูแลต่อเนื่องและการใส่ใจ ความเป็นเลิศที่มุ่งเน้นผู้ป่วย หรือ ผู้รับบริการจึงเป็นแนวคิดเชิงกลยุทธ์โดยมุ่งเน้นการรักษาความจงรักภักดีของผู้ป่วยหรือ ผู้รับบริการ องค์กรจะต้องมีความไวต่อความต้องการของผู้ป่วย หรือผู้รับบริการตอบสนอง อย่างรวดเร็ว และยืดหยุ่น รวมถึง การวัดปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจด้วย

3) **การเรียนรู้ขององค์กรและของแต่ละบุคคล (Organization and personal learning)** การที่องค์กรจะสามารถบรรลุผลที่เป็นเลิศได้ ต้องมีแนวทางปฏิบัติที่ดีในการเรียนรู้ ขององค์กร และพนักงาน การเรียนรู้ขององค์กรรวมถึงการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องของแนวทาง ที่ใช้อยู่ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะช่วยนำไปสู่เป้าประสงค์และ หรือแนวทางใหม่ ๆ ที่สำคัญ คือ การเรียนรู้จะต้องถูกปลูกฝังลงไปในกาปฏิบัติงานขององค์กรด้วย ดังนั้นการเรียนรู้จึงต้องทำให้เป็นเรื่องปกติ ประจำวัน ที่มีการปฏิบัติทั้งในระดับบุคคล หน่วยงาน และองค์กร สามารถแก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยตรงและมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ทั่วทั้งองค์กรที่มาของการเรียนรู้จึงมาจากความคิดของพนักงาน การวิจัย และพัฒนา ข้อมูลจากผู้ป่วย หรือ ลูกค้า การแลกเปลี่ยนความรู้ในวิธีการทำงาน ที่เป็นเลิศ และการเปรียบเทียบกับองค์กรที่เป็นเลิศ (Benchmarking) ความสำเร็จของพนักงานขึ้นอยู่กับ การที่พนักงานมีโอกาสในการเรียนรู้ และการได้ใช้ทักษะใหม่ ๆ มากขึ้นองค์กรจึงควรลงทุนด้านการเรียนรู้ของพนักงานโดยให้ การศึกษา การฝึกอบรม และโอกาสอื่น เพื่อการเติบโตอย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น การหมุนเวียน หน้าที่ภายในองค์กร การได้รับค่าจ้างเพิ่มขึ้นตามความรู้ และทักษะ และการฝึกอบรมขณะ ปฏิบัติงาน (On-the-job training)

4) **การให้ความสำคัญกับพนักงาน และผู้ร่วมมือ (Valuing staff and partners)** ความสำเร็จขององค์กรขึ้นอยู่กับความรู้ ทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ และแรงจูงใจของพนักงาน และผู้ร่วมมือ การให้ความสำคัญกับพนักงานหมายถึงการมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้พนักงานมีความพึงพอใจ มีความผาสุก และได้รับการพัฒนา ซึ่งต้องใช้วิธีการทำงานที่ยืดหยุ่นมากขึ้น และมีสมรรถนะสูงเพื่อให้เหมาะสมกับพนักงานที่มีความต้องการที่แตกต่างกันทั้ง ด้านงาน และชีวิตครอบครัว นอกจากนี้้องค์กรจะต้องสร้างความร่วมมือทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายประสงค์โดยรวมได้ดีขึ้นความร่วมมือระหว่างผู้ปฏิบัติงาน และผู้บริหาร อาจเกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ความยืดหยุ่นมากขึ้นตอบสนองลูกค้าได้ดีขึ้นรวมถึงมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ส่วนความร่วมมือกับภายนอกอาจเป็นการร่วมมือกับลูกค้า ผู้ส่งมอบ และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งความร่วมมือในเชิงกลยุทธ์ หรือการเป็นพันธมิตรนั้นมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ

5. **ความคล่องตัว (Agility)** องค์กรที่ประสบความสำเร็จในการแข่งขันระดับโลก ได้นั้นต้องอาศัยความคล่องตัว ซึ่งหมายถึงความสามารถในการปรับตัวอย่างรวดเร็วและมีความ ยืดหยุ่น ผู้ให้บริการด้านสุขภาพต้องเผชิญ

กับรอบเวลาของการนำเสนอบริการใหม่ ๆ ที่ดีขึ้น การตอบสนองที่รวดเร็ว และยืดหยุ่นต่อผู้ป่วย หรือผู้รับบริการ รวมถึงเทคโนโลยีในการสื่อสาร และสารสนเทศต่าง ๆ ทำให้ต้องมีความคล่องตัวในการตอบสนองอย่างรวดเร็ว และยืดหยุ่น เพิ่มขึ้นการออกแบบระบบต่าง ๆ ทั้งการควบคุมป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และการ วินิจฉัย และรักษาโรคจะต้องรวมเอาโอกาสในการพัฒนาองค์การให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง การให้ ความสำคัญกับความต้องการ ของ ผู้ป่วยแต่ละคน ความรวดเร็วขององค์การจึงมีความสำคัญ และอาจส่งผลต่อการปรับปรุงด้านอื่น ๆ พร้อมกันไป ด้วย

6. การมุ่งเน้นอนาคต (Focus on the future) ในบรรยากาศที่มีการแข่งขันการ มุ่งเน้นอนาคตต้องอาศัยความเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาวที่มีผลกระทบต่อองค์การ และตลอดด้านสุขภาพ การมุ่งสู่ ความเป็นเลิศในการดูแลสุขภาพนั้นต้องอาศัยแนวทางที่เน้นอนาคตอย่างแรงกล้า และความมุ่งมั่นที่จะสร้างพันธะ ะยะยาวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่ง ได้แก่ ผู้ป่วย และญาติ พนักงาน ชุมชน ผู้สนับสนุนงบประมาณ รวมถึงนักศึกษา ด้านสุขภาพ การวางแผนขององค์การจึงควรคาดการณ์ปัจจัยต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงในระบบบริการ สุขภาพ ความพร้อมด้านทรัพยากร ความคาดหวังของ ผู้ป่วย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียการพัฒนา เทคโนโลยี โอกาส และความ ร่วมมือใหม่ ๆ ความเปลี่ยนแปลงทางกฎระเบียบต่าง ๆ ความคาดหวังของชุมชน สังคม และการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ ของคู่แข่ง การมุ่งเน้นอนาคต ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพของพนักงาน และผู้ส่งมอบ การสร้างโอกาสเพื่อ นวัตกรรม และการคาดการณ์ถึงความเสี่ยงที่กระทบต่อสาธารณะในอนาคต

7. การจัดการเพื่อนวัตกรรม (Managing for innovation) นวัตกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ สำคัญต่อการปรับปรุงผลิตภัณฑ์และบริการ กระบวนการภายในองค์การ รวมทั้งการสร้างคุณค่าใหม่ให้แก่ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียด้วย นวัตกรรมควรรำนำองค์การไปสู่มิติใหม่ ในการดำเนินการ นวัตกรรมไม่ใช่เรื่องของฝ่ายวิจัย และพัฒนา เท่านั้น แต่วิชากรรมมี ความสำคัญต่อธุรกิจในทุกด้าน และทุกกระบวนการ ดังนั้น ผู้นำองค์การจึงควรจัดการให้ นวัตกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์การ และผสมผสานนวัตกรรมเข้าไว้ในการทำงาน ประจำวันด้วย

8 การจัดการโดยใช้ข้อมูลจริง (Management by fact) การวัด และวิเคราะห์ผล การดำเนินการมี ความสำคัญต่อองค์การ การวัดผลนั้นควรมาจากกลยุทธ์ และความต้องการใน ระบบบริการสุขภาพ และควรให้ข้อมูล และสารสนเทศที่สำคัญซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการผลิต และผลลัพธ์ รวมถึงสภาวะของชุมชนข้อมูลทางระบาดวิทยา แนวปฏิบัติทางคลินิก (Clinical practice guidelines) การบริหาร พนักงาน ต้นทุน การเงินการคลัง และความพึง พอใจ ของลูกค้า การวิเคราะห์ หมายถึง การกลั่นกรองใจความสำคัญของข้อมูล และสารสนเทศเพื่อใช้ สนับสนุนการ ประเมินผลงาน การตัดสินใจ และการปรับปรุงการปฏิบัติงาน เป็นการให้ข้อมูล เพื่อหาแนวโน้ม การคาดการณ์ และการดูความเป็นเหตุเป็นผล ที่โดยปกติแล้วอาจไม่เห็นเด่นชัด สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาในการปรับปรุงผลการ ดำเนินการ และการจัดการความเปลี่ยนแปลงก็คือการคัดเลือก และการใช้ตัววัด หรือดัชนีชี้วัดผลการดำเนินการ ซึ่งตัวชี้วัดหรือดัชนีวัดนั้น ควรสะท้อนถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ผลด้านลูกค้า การปฏิบัติงาน และการเงินดีขึ้น จะเป็น พื้นฐานในการจัดการกระบวนการต่าง ๆ ให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับเป้าประสงค์ของ องค์การ และการ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการติดตาม อาจ ทำให้มีการประเมินและ ปรับเปลี่ยนตัววัด หรือตัวชี้วัดให้ เหมาะสมกับเป้าประสงค์ยิ่งขึ้น

9 ความรับผิดชอบต่อสังคมและสภาวะของชุมชน (Public responsibility and community health) ผู้นำองค์การด้านสุขภาพควรเน้นความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และจริยธรรม ได้แก่ การใส่ใจต่อสภาวะของ ชุมชน ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการพิทักษ์สิทธิผู้ป่วย และการไม่แบ่งแยกชนชั้นในการให้การรักษา นอกจากนี้้องค์การต้องคุ้มครองความ ปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมด้วยการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากร

และลดความสูญเสียเปล่าตั้งแต่ต้น ด้วยการวางแผนโดยคาดการณ์ถึงผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นจากการ ดำเนินการ ควรเน้นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาตั้งแต่เริ่มแรก การดำเนินการอย่างตรงไปตรงมา เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น และจัดให้มี ข้อมูล และการสนับสนุนให้พร้อมเพื่อคงความตระหนักความปลอดภัย และความมั่นใจต่อสาธารณะไว้ องค์การ ไม่เพียงแต่ต้องทำตามกฎหมายและข้อบังคับ ของท้องถิ่นจังหวัด หรือประเทศเท่านั้น แต่ควรถือว่าเป็นโอกาสเพื่อการ ปรับปรุง ซึ่งมีใช้เพียงแค่ปฏิบัติตามกฎดังกล่าวเท่านั้น การบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดีนอกจากจะแสดงความเป็นผู้นำ ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ดี และยังสามารถผลักดันให้องค์กรอื่นๆ ทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชนให้ ร่วมดำเนินการตาม จุดประสงค์หลักของสาธารณชนอีกด้วย

10 การมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ และการสร้างคุณค่า (Focus on results and creating value) การวัดผล

การดำเนินการขององค์การควรมุ่งเน้นผลลัพธ์สำคัญ ๆ ที่สามารถนำไปสร้าง คุณค่า และการรักษาความสมดุล ของคุณค่าให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ได้แก่ ผู้ป่วย ญาติ ผู้ป่วย พนักงาน ชุมชน นักศึกษาด้านสุขภาพ นักรูโรค ผู้ส่งมอบ และผู้ร่วมมือ เพื่อสร้างความจงรักภักดีต่อองค์กร และกระจายสู่ชุมชน ดังนั้นกลยุทธ์ขององค์การ จึงควร ระบุความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ชัดเจน เพื่อช่วยให้มั่นใจว่าแผนงานและกิจกรรมต่างๆจะ สนองตอบต่อ ความต้องการที่หลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และไม่เกิดผลกระทบในทางลบ การใช้ตัววัดผลการดำเนินการแบบ นำ และแบบตาม (Leading and lagging performance measures) ร่วมกันอย่างสมดุลเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ในการสื่อลำดับความสำคัญ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การติดตาม ผลการดำเนินการจริง ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐาน ในการปรับปรุงผลลัพธ์ต่าง ๆ

11 มุมมองในเชิงระบบ (Systems perspective) เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติและเกณฑ์ด้านบริการ

สุขภาพ ให้มุมมองเชิงระบบในการจัดการองค์การเพื่อให้บรรลุการดำเนินการที่เป็นเลิศ โดยให้กรอบค่านิยม 11 ประการ และเกณฑ์ 7 หมวด เป็นรากฐานและกลไกในการเชื่อมโยงระบบทั้งหมดเข้าด้วยกันไว้แล้ว แต่การจัดการ ดำเนินการโดยรวมจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องอาศัยการสังเคราะห์ การมุ่งไปในแนวทางเดียวกัน และการบูรณา การ การสังเคราะห์ หมายถึง การมองภาพรวมขององค์การโดยใช้ความต้องการหลักขององค์การประกอบด้วย วัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการ การมุ่งไปในทางเดียวกัน หมายถึง เชื่อมโยงระหว่างข้อกำหนดต่าง ๆ ในระบบการจัดการผลการดำเนินการขององค์การมีการทำงานอย่างเชื่อมสัมพันธ์กันทั้งหมดเพื่อความบรรลุ ความสำเร็จ กล่าวโดยสรุป ค่านิยมหลักของเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ พ.ศ. 2548 คือ ต้องการที่จะเห็น หน่วยงานของรัฐให้ความสำคัญกับการปฏิบัติราชการที่มุ่งเน้นการนำ อย่างมีวิสัยทัศน์ มีความรับผิดชอบต่องาน ให้ ความสำเร็จกับประชาชน ผู้รับบริการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีความยืดหยุ่นคล่องตัว ส่งเสริมให้ ข้าราชการพัฒนาตนเองมีความคิดริเริ่ม และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศอย่างแท้จริง และทำงานโดยมุ่งเน้นผลลัพธ์เป็นสำคัญ

การบริหารจัดการเกี่ยวกับชุมชน

ปัจจุบันคำว่า “ชุมชน” มีความหมายในลักษณะต่าง ๆ มากมาย ทั้งในด้านการ ปกครอง ด้านการพัฒนา ด้าน และด้านวิชาการตั้งแต่ความหมายที่เป็นรูปแบบของหน่วยทาง สังคมและสถาบันการปกครอง เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และชุมชนแออัด ตลอดจน ลักษณะของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในเชิงกระบวนการและแนวคิดที่ หลากหลาย เช่น องค์กร ชุมชน ผู้นำชุมชน พัฒนาชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สิทธิชุมชน และอำนาจชุมชน เป็นต้น ดังนั้นคำว่า “ชุมชน” เป็นความหมายที่มีขอบเขตกว้างมาก ซึ่ง ส่วนใหญ่นักวิชาการ ให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน

ดังนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้อธิบายความหมายของคำ ว่าชุมชนไว้ดังนี้ “หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณ เดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

การนำหลักวิชาการด้านการบริหารมาใช้ คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบแนวคิดในการให้ความหมายซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้การให้ความหมายคำว่า การบริหารเช่นนี้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการ บริหาร จากการตรวจสอบเอกสารหลายๆ เล่มและปรากฏว่า มีผู้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหาร ไว้หลายท่าน ดังนี้

การพัฒนาชุมชน เป็นกลไกอันสำคัญที่กำหนดทิศทาง นโยบาย แนวทางและกระบวนการในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายเบื้องต้น คือ ชุมชน(ประชาชน)ที่สุขสมบูรณ์ การพัฒนาชุมชน เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกัน อย่างเป็นระบบ อันประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพทั่วไปของปัญหา ความต้องการ กระบวนการแก้ไขปัญหา และผู้เกี่ยวข้องในระบบ และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ การพัฒนาชุมชน เป็นการบริหารจัดการชุมชนที่มีกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาทั้งองคาพยพ อันมีองค์ประกอบ ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาสังคม โดยท้องถิ่น เป็นองค์กรหลัก และประชาสังคมเป็นผู้รับประโยชน์ ที่สุขสมบูรณ์ การพัฒนาชุมชน จึงเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุขร่วมกัน

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือการทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า สภาพเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหา ในตัวมันเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามาก หรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนา จะสามารถตีความหมายได้ 2 นัย คือ 1. “การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึงการทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ด่านชีวัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น 2. “การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม องค์กรชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้านหรือชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ที่มารวมกันเพื่อแก้ไขปัญหา เดียวกัน เช่น ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนวัฒนธรรม เป็นต้น

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์ และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่อง ดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนที่มี ความสัมพันธ์ต่อกันทั้งความสัมพันธ์ใน เชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพา และการจัดการตนเอง มีการเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม และหน่วยจิตวิทยาวัฒนธรรม อันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน(Identity) ของชุมชนโดยเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ สิทธิ และอำนาจในการ จัดการ

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นกระบวนการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น ในทางที่ดีขึ้น เจริญรุ่งเรืองขึ้น ในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสามารถจัดการ กับสถานการณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ (self-reliance) หรือช่วยตนเองได้ (self-help) ใน การคิดตัดสินใจและดำเนินการแก้ไขปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม

ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นจะพัฒนาได้หรือไม่ และดำเนินไปในทิศทาง จึงต้องมียุทธศาสตร์ประกอบของแนวคิดพื้นฐาน การพัฒนาชุมชน หลักการพัฒนาชุมชน และการดำเนินงานพัฒนาชุมชน รวมทั้งการปรับตัวให้ทันต่อภาวะการณ์ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ด้านความคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สิ่งสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่จะสามารถทำงาน กับประชาชนได้อย่างถูกต้อง และทำให้งานมีประสิทธิภาพ อันประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐาน ในการพัฒนาชุมชน ในระดับการปฏิบัติ มีดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลัก ของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจวางแผนงาน การปฏิบัติการและร่วม บำรุงรักษา

2) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self - Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการ หนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุน ในส่วนที่เกิน ขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม 3) ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้วิธีแห่ง ประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็น ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล ตามลำดับ

4) ความต้องการของชุมชน (Felt - Needs) การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต้องให้ประชาชน และองค์กร ประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของท้องถิ่นเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างานเป็นของประชาชน และจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

5) การศึกษาภาคชีวิต (Life - Long Education) การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นถือเป็นกระบวนการให้การศึกษา ภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น การให้การศึกษา ต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป ครอบคลุมทั้งบุคคลยังดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

เป็นความจริงแห่งชีวิต ของการพัฒนาชุมชนซึ่งยึดถือเป็นสัจธรรม คือ ความเชื่อมั่น และศรัทธาในมนุษยชาติ ว่ามนุษย์ทุกชีวิตมีคุณค่า และมีความหมาย มีศักดิ์ศรี และมีศักยภาพ กล่าวคือ มีฐานะแห่งความเป็นมนุษย์ที่ไม่ควร จะได้รับการเหยียดหยาม ดูหมิ่น เหยียดหยามจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง มีความสามารถจากการเป็นมนุษย์ที่ควรได้รับ การยอมรับและทำให้ปรากฏเป็นจริงในทางปฏิบัติจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ดังนั้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ แท้จริง คือ หลักประชาชน หมายถึง 1) เริ่มต้นที่ประชาชน โดยยืนจุดเดียวกับประชาชน มองโลก มองชีวิต มองปัญหา จาก ทิศนะของประชาชน เพื่อให้เข้าใจปัญหา ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้เข้าถึงชีวิต จิตใจ ของประชาชน 2) ทำงานร่วมกับประชาชน โดยการคำนึงถึงการที่จำทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาของ ตนเอง

และของท้องถิ่น และมีกำลังใจลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหา ช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไขปัญหา ย่อมมีหนทางที่จะกระทำได้ โดยไม่ยากหากเข้าไปปัญหาและเข้าถึงจิตใจของประชาชน 3) ยึดประชาชนเป็นพระเอก โดยประชาชนต้องเป็นผู้กระทำการพัฒนาด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกระทำ หรือเป็นฝ่ายรองรับข้างเดียว เพราะผลของการกระทำการพัฒนานั้น ตกอยู่ที่ประชาชนโดยตรง ท้องถิ่นโดยตรง ประชาชนเป็นผู้รับโชค หรือ เคราะห์จากการพัฒนานั้น

วัตถุประสงค์ในการพัฒนาชุมชน จึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงศักยภาพสูงสุดที่ธรรมชาติให้มนุษย์บรรลุถึงขีดความสามารถสูงสุดที่พึงมี 2) เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ผาสุก ให้สุขสมบูรณ์ เป้าหมายการพัฒนาชุมชน จึงอยู่ที่ การทำให้ชุมชน(ประชาชน) สุขสมบูรณ์ การทำให้ประชาชนพึ่งตนเอง ช่วยตนเองได้ในการแก้ไขปัญหาส่วนตัว และแก้ไขปัญหาส่วนรวมได้ รวมทั้งในการยังชีพตนเอง หรือการมีงานทำ และยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้

หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จากแนวคิดพื้นฐาน หลักการพัฒนาได้นำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังต่อไปนี้ 1) ยึดหลักความมีศักดิ์ศรี และศักยภาพของประชาชน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด และต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผน เพื่อแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่น ด้วยตัวของเขาเอง 2) ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน ยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่าต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือ สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน 3) ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่จะทำในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของโครงการ หรือกิจกรรม 4) ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกัน ภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จากลำดับขั้นของกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ด้วยแนวคิดหลักการพื้นฐานการพัฒนา หลักการพัฒนาชุมชน และการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของหลาย ๆ ชุมชนท้องถิ่น จากอดีต ถึงปัจจุบัน ทำให้หลาย ๆ ชุมชนเกิดการพัฒนาทั้งที่เกิดจากชุมชนเอง และความร่วมมือจากภาครัฐ ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และประชาชนในชุมชนท้องถิ่นอยู่ดีมีสุข มีความมั่นคงในชีวิต ในขณะเดียวกัน ในบางชุมชนท้องถิ่นกลับต้องพบกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนกระบวนการการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ ด้วยมูลเหตุประการต่าง ๆ ดังนี้

1) บริบทของชุมชนเมือง หรือกึ่งเมือง อันมีความหลากหลายของระบบทางสังคมหรือ พหุสังคม ทำให้กระบวนการการพัฒนาเป็นไปอย่างล่าช้า ซึ่งแตกต่างจากระบบสังคมที่มีความเป็นเอกภาพที่สามารถพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว

2) วัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เบ่งบาน ประกอบกับสื่อสารสนเทศที่ก้าวล้ำทำให้ ประชาชนเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทันกัน กลับก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม เช่น สื่อเหลือง สื่อแดง หรือนักข่าว ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการการพัฒนาในทุกระดับ รวมทั้งในระดับท้องถิ่น

3) ขาดอิสระเชิงอำนาจระหว่างราชการส่วนกลางกับท้องถิ่น อันผุดผ่นไปจาก หลักการกระจายอำนาจที่จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระในการบริหารราชการท้องถิ่นเอง

4) ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผิดชอบ ดังนั้น ท่ามกลางกระแสสังคมโลกเปลี่ยนแปลงเร็ว เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สภาพสังคมไทยก็ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเร็วตามไปด้วย กระบวนการการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ควรที่จะปรับตัวให้ทันยุคทันสมัยและเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้นในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

ด้านผู้จัดการชุมชนหรือสังคม หมายถึง ภาคการเมืองการปกครองซึ่งเป็นผู้นำสังคม ภาคราชการ องค์กรต่าง ๆ จำต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิด กล่าวคือ ภาคการเมืองการปกครอง ต้องคิดในเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาคุณภาพชีวิตความสามารถ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์สุจริต โดยเอาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดูประชาชนให้ออก และรู้จักรับฟังประชาชน ภาคราชการ จะต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากแนวตั้ง (Vertical) มาเป็นโครงสร้างแบบแนวนอนหรือแนวนราบ (Horizontal) และจะต้องเปลี่ยนจากการสั่งการ คิดแทนประชาชน มาเป็นการส่งเสริม สนับสนุน และรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ให้โอกาสประชาชนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง บริบทอันหลากหลาย เช่น ระบบเศรษฐกิจ การศึกษา การสาธารณสุข และสวัสดิการสังคม เป็นต้น นอกจากต้องมีความเสมอภาคทั่วถึง และเท่าเทียม ในเรื่องของโอกาสแล้ว ต้องมีคุณภาพด้วย ระบบเศรษฐกิจ ควรเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง บนรากฐานศักยภาพแต่ละชุมชน ผลิตเพื่อบริโภคเองเป็นหลัก เหลือจึงจำหน่ายแจก การศึกษา เน้นคุณภาพ คิดเป็น มีทักษะปฏิบัติได้จริง ทั้งทักษะอาชีพและทักษะชีวิต มีจิตวิญญาณของการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดชีวิต และมีความเสมอภาค มีความเท่าเทียมในโอกาส การสาธารณสุข ที่เน้นการป้องกันและสร้างสุขภาพ นำการซ่อมสุขภาพ มีการบริการที่สะดวก รวดเร็ว และมีคุณภาพ สวัสดิการสังคม มีการกระจายรูปแบบให้หลากหลายมากขึ้น ไม่ใช่เพียงเรื่องของ การเจ็บป่วย เรื่องการประกันชีวิตการประกันภัย เรื่องการฌาปนกิจ หรืออื่นใดที่มีอยู่ในสังคมไทยขณะนี้เท่านั้น และส่งเสริม สนับสนุน ให้ชุมชนท้องถิ่นจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนเพื่อดูแลคนในชุมชนด้วยตนเอง ประชาชนและชุมชน เวลานี้ประชาชนและชุมชนก็ต้องปรับตัวเองด้วย และเป็นโอกาสที่จะปรับตัวเองได้ เพราะทุกฝ่ายเริ่มเห็นความสำคัญและมุ่งเป้าการพัฒนาไปที่ประชาชนและชุมชน ด้านการเรียนรู้ ประชาชนและชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง คือ จะต้องเพิ่มทักษะและความสามารถให้ตนเอง โดยเฉพาะทักษะและความสามารถในการอาชีพ ดังนั้นจากแนวคิดการบริหารจัดการในส่วนต่างๆของการบริหารชุมชนนั้นยังมีอุปสรรคและปัญหาตามสภาพของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้การบริหารจัดการที่ดีต้องมีการเสริมโครงสร้างที่สะดวกต่อการบริหารโดยใช้คุณธรรมของสังคมเข้ามาช่วยจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้การบริหารนั้นมีความโปร่งใสและมีคุณภาพมากขึ้น

การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรมเพื่อการบริหารจัดการชุมชน

จากที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นพบว่าหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนเป็นพื้นฐานนั้นคือ **ความคิดพึ่งตนเองเป็นหลัก** โดยกำหนดเป้าหมายชีวิตหรือเป้าหมายชุมชน การมีสุขภาพที่ดีเป็นเป้าหมายสูงสุด คือ ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนและชุมชนต้องปรับเปลี่ยนเป้าหมายชีวิตให้ถูกทิศทางทั้งด้าน การจัดการ จะต้องมองตนเอง (ทั้งประชาชนและชุมชน) ในเชิง บูรณาการทั้งหมด และมองให้ครบถ้วน มนุษย์มีความสัมพันธ์ทั้งร่างกายและจิตใจ อวัยวะทุกส่วนถ้าเกิดเหตุใดก็จะกระทบทั้งหมด และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งระบบจะแยกส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ เกิดเหตุที่ส่วนใดก็กระทบกระเทือนกันทั้งระบบ การจัดการจึงต้องจัดการให้ดีทุกภาคส่วนและทุกระบบ และประชาชนหรือชุมชนจะต้องจัดการด้วยตนเองเป็นหลัก

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จะเดินหน้าหรือก้าวไปในทิศทางใด จะต้องม องค์ประกอบที่สำคัญ ด้วยแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หลักการพัฒนา กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยมีกระแสการ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ สิ่งแวดล้อม และรวมทั้งภาวการณ์เปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดการพลวัตตลอดเวลา เป็นตัวแปร ตลอดเวลา

ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่าผู้นำชุมชนควรนำหลักสัปปริสธรรม 7 กับการบริหารจัดการ ชุมชนโดยการประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักธรรมใน พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนมากยอมรับนับถือมีหลักธรรมที่ครอบคลุมและเหมาะสมสำหรับชุมชน โดยการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้หลายกรณี โดยเฉพาะด้านการบริหารงานจัดการต่างๆ ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถส่งเสริม สนับสนุนการบริหารจัดการได้หลายประการ โดยเฉพาะหลักสัปปริสธรรม 7 ซึ่งประกอบด้วย 1. ธัมมัญญาตา(เป็นผู้รู้จักเหตุ) 2. อัตถัญญาตา(เป็นผู้รู้จักผล) 3. อัตตัญญาตา(เป็นผู้รู้จักตน) 4. มัตตัญญาตา(เป็นผู้รู้จักประมาณ) 5. กาลัญญาตา(เป็นผู้รู้จักกาล) 6. ปริสสัญญาตา(เป็นผู้รู้จักบริษัท) 7. ปุคคสสัญญาตา(เป็นผู้รู้จักบุคคล) โดยการใช้หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า มากกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปี ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการสมัยใหม่ ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน และสร้างผลกำไรหรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการสมัยใหม่ ยังขาดอะไรบ้างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อสังคมและองค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการมีอยู่มากมาย เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต แต่ในที่นี้จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการ ได้แก่ หลักสัปปริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้ในสัปปริสสูตร อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์เพียง หลักธรรมหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มิได้มุ่งหวังกำไรหรือการแข่งขัน เพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี 7 ประการ คือ

1. ธัมมัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ ชุมชนต้อง รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ อันว่า “ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา ” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

2. อัตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือ ชุมชนต้อง รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่าง ๆ

3. อัตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ ชุมชนต้อง รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และทำใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศมีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

4. มัตถัญญาตา ความผู้รู้จักประมาณ คือ ชุมชนต้อง ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้ หมายถึง การบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้ผู้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ชัดความสามารถขององค์กร ชัดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

5. กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ ชุมชนต้อง รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กร จะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

6. ปริสัญญญาตา ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ ชุมชนต้องหรือผู้นำ ต้องเรียนรู้วิถีที่จะประพัตต่อชุมชนนั้นว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

7. บุคคลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ ต้องรู้จักการจัดการ ด้วยรู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคล องค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

จากการกล่าวมานั้นสามารถเห็นว่า พระพุทธศาสนานิยามความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า พบได้ในสังคมมนุษย์ หรือปัจจัยแห่งสังคม ในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์กรที่ดีได้ สำหรับในส่วนของ หลักการบริหารสมัยใหม่จะเน้นเทคนิคและวิธีการ โดยแสวงหากำไร และการแข่งขันให้องค์กรบรรลุ สู่เป้าหมาย ตามแบบของทุนนิยม แต่หากผู้บริหารจะนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็นแนวทางใหม่ หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงาน ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อการบริหารงานอย่างยั่งยืนและมั่นคง รวมทั้งจะเป็นหลักการของนักบริหารในการบริหารจัดการองค์กรของตนอย่างมีระบบ โดยที่ยังมีคุณธรรมมาประกอบในการพิจารณาบริหารจัดการด้วยทางหนึ่งด้วยด้วย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมผู้นำ ที่เป็นคนดี มีจริยธรรม มีคุณธรรม มาปกครองหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้เกิดความสงบสุข การพัฒนาหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ ให้มีศักยภาพที่มั่นคงและก้าวหน้าตลอดไป ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การให้ความสำคัญของหลักธรรม สัปปุริสธรรม 7 ต่อการบริหารจัดการ จะทำให้การจัดการด้วยหลักธรรม และประยุกต์หลักธรรมด้านสัปปุริสธรรม ในการบริหารงานในองค์กรชุมชนต่างๆ ถ้าองค์กรชุมชนใดมีบุคคลกรที่เป็นสัปปุริส ก็ย่อมจะสร้างความเจริญความสามัคคีให้แก่หน่วยงานหรือ องค์กรนั้น เพราะบุคลากรหรือผู้บริหารที่รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตนเอง รู้จักประมาณรู้จักเวลา รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ย่อมทำให้การบริหารจัดการของหน่วยงานประสบผลสำเร็จตามนโยบายที่ได้วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการของชุมชน การนำ

หลักธรรมนี้มีมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความเจริญ ความก้าวหน้าในองค์กรเป็นแรงจูงใจในการ ทำงานของฝ่ายปฏิบัติ ตลอดจนการบริหารจัดการที่มีคุณภาพเกิดขึ้นด้วย และหลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารสามารถนำไปเป็น แนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อให้การทำงานร่วมกับผู้อื่นประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ ตระหนักในเหตุผลรู้จักการวางตัวพอเหมาะพอดีทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมรู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลงของสังคม และมีความเป็นตัวของตัวเอง จึงมีความสำคัญมากต่อการบริหารจัดการ โดยมีการประยุกต์ใช้ทางบวกกับการ ปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารจัดการทุกด้าน กับด้านการวางแผน ด้านการจัดบุคลากรด้านการประสานงาน ด้านการรายงาน และด้านการงบประมาณ ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของชุมชน

บทสรุป

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการสมัยใหม่ ต่างก็กลับมาทบทวน บทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการที่มี ประสิทธิภาพ จะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน และสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการสมัยใหม่ ยังขาดอะไรบางอย่างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่องานและองค์กร หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการมีอยู่มากมาย เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยัง ทนสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต แต่ในขั้นนี้ จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการ ได้แก่ หลักสั ปุริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้ในสัปปุริสสูตร อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งการ บริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ขององค์กรแนวทางในการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของชุมชน 1) อัตตัญญูตา ให้มีการวางแผนการบริหารงานบุคคลให้เป็นระบบทั้ง ด้านการสรรหาการกำหนดหน้าที่ การประเมินงาน เป็นต้น 2) ด้านอรรถัญญูตา การบริหารชุมชนต้องกำหนดเป้าหมายในการบริหารงานบุคคลให้ชัดเจน ส่งเสริมขับเคลื่อนงานและตรวจสอบการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3) ด้านอรรถัญญูตา การบริหารชุมชนผู้นำควรมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือสร้างศรัทธาให้เกิดแก่บุคคลทั่วไปและควรพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถทันต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม 4) ด้านมัตตัญญูตา ชุมชนควรตั้งมั่น อยู่ในความพอเพียงและความพอดีทั้งการทำงานและการดำเนินชีวิตของวิถีชีวิตในชุมชน 5) ด้านกาลัญญูตา ผู้บริหาร ควรตรงต่อเวลาและรู้จักกาลเทศะจัดสรรเวลาให้เหมาะสมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นและสร้างจิตสำนึกให้เกิดแก่คน ในองค์กร 6) ด้านปริสัญญูตา การบริหารชุมชนต้องบริหารด้วยการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนให้มีความร่วมมือและทำ กิจกรรมร่วมกับชุมชน 7) ด้านบุคคลัญญูตา การบริหารชุมชนด้วยการทำความเข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล เพื่อให้การบริหารงานบุคคลมีประสิทธิภาพ ทั้งหากมีการศึกษาการประยุกต์ใช้แล้วเรื่องนี้อาจเป็นผลให้เราทำให้เกิด ประโยชน์ต่อองค์กร และชุมชน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

ชัชวาล ศรีจันทร์โคตร. (2535). **พุทธศาสนาในไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

ทินพันธ์ นาคะตะ.ศ.ดร. (2524). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : นครการพิมพ์.

ปิ่น มุกกันต์. (2513). บันทึกการสัมมนาระดับชาติ. “เรื่องพุทธเยาวชน” 4-7 ธันวาคม 2513 สว่างคนิवास.

สมุทรปราการ : อักษรสารการพิมพ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2541). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). **พุทธวิธีแก้ปัญหา เพื่อศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม

_____. (2542). **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา

_____. (2549). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร,

_____. (2545). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : สื่อตะวัน

_____. (2532). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

_____. (2513). **พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิพรการพิมพ์.

_____. (2517). **สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2536). **ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. **ธัมมาธิปไตย**. (2539). กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. (2517). **ความล้มเหลวกับความสำเร็จของสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2526). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

พระโสภณ โสภโณ. **พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม** : ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครกับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด.

พระสมนึก อนันตวรรังศ์. (2540). **สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคตตามทรรศนะของพระ ผู้นำทางด้านวิชาการ**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). **ความเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง “แนวทางการปฏิรูป ประเทศไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง”**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 4 “ศาสตร์พระราชากับการสร้างสังคมอุดมปัญญาในยุคไทยแลนด์ 4.0”

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2561 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภักดิ์เมธี (ศิริพันธ์). (2550). การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภัสวรรณ ปรานค์พันธ์. (2551). การพัฒนาคุณธรรมผู้นำเยาวชนตามหลักขรรษาธรรม4 : ศึกษากรณี โรงเรียนสาม

พรานวิทยาอำเภอสามพรานจังหวัดนครปฐม.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ . เอกสารการวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา เรื่องการพัฒนากิจการคณะสงฆ์

เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร,2526.

วรภาส ประสมสุข. (2549). หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม.วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิต

วิทยาลัย :มหาวิทยาลัยนเรศวร.